

boerennatuur

Jaarverslag
2025

Inhoud

Voorwoord Marije Klever: De paradox in het agrarisch natuurbeheer	3
Ecologische evaluatie: het ANLb werkt, maar vereist meer schaal, intensiteit en samenhang	4
Jaarcijfers 2025	5
Instrumenten voor meer natuurinclusieve landbouw	6
Europees bezoek voor BoerenNatuur	8
SCAN-ICT overzicht	10
Programma's voor verandering en de toekomst	11
Meer biodiversiteit dankzij de patrijzen in het Land van Altena	12
Communicatie: terugblik	16
Lerend Beheren: praktijk en theorie komen samen	17
Gezichten van de BoerenNatuur	18

boerennatuur

Colofon

BoerenNatuur
Bemuurde Weerd Oostzijde 12
3514 AN Utrecht
030-2769890
www.boeren Natuur.nl

Auteurs

Marije Klever
Pieter Verbeek
Arjen Werkman
Linda Romijn
Inger Wilms
Lieneke Bakker
Irene van Dorp
Annemieke Dunnink
David Kingma
Babs Bouwman
Mathilde van 't Oor

Eindredactie

Pieter Verbeek
Annemieke Dunnink

Beeld

Cover - Piet Munsterman/Saxifraga
Annemieke Dunnink
Ocelot Ontwerp (infographic)
Wiebke Wilting
Bart Vastenhouw/Saxifraga
Pieter Verbeek
Marzia Costenza (Europese Commissie)

Opmaak

Ocelot Ontwerp

Druk

Groenprint

Copyright BoerenNatuur 2026

De paradox in het agrarisch natuurbeheer

Iedere boer, die dat wil, moet met natuurinclusieve landbouw een boterham kunnen verdienen. Dat is onze missie, dat willen we mogelijk maken. Met de uitbreiding van het ANLb in 2026 komen we een stukje dichterbij; meer boeren kunnen meedoen!

Dat geeft energie. 2025 was dan ook het jaar van voorbereiden op de uitbreiding, zowel binnen de vereniging als samen met de partijen om ons heen, zoals het ministerie van LVVN, RVO en de provincies. Zo hebben onze verenigingsprogramma's Doorontwikkeling, Monitoring en Meer boerenatuur echt vaart gekregen. De collectieven zijn individueel, en ook gezamenlijk in onze vereniging BoerenNatuur, volop aan de slag gegaan om te versnellen in onze ontwikkeling en om klaar te zijn voor de groei. Daar ben ik super trots op!

De groei is natuurlijk ook spannend, het geeft onzekerheid. Want waar en in welke gebieden komt die groei precies? En hoe past dat in de praktijk? De overheid heeft tijd nodig om dat goed uit te denken. Wisselingen van het kabinet helpen daar niet bij. Uitbreiding heeft twee smaken: uitbreiden in de kansgebieden of uitbreiden op juist meer generieke maatregelen. Bij de laatste smaak krijgt het agrarisch natuur- en landschapsbeheer een kleinere rol. Ik noem dit de agrarische natuurbeheerparadox.

Het lijkt het meest logisch om in de gebieden met grote opgaves juist veel ruimte te geven aan agrarisch natuurbeheer, terwijl je daar steeds vaker het geluid hoort om met verplichtende maatregelen te komen.

Wettelijke verplichtingen mag een overheid niet vergoeden. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer is vrijwillig met een vergoeding. Een bovenwettelijk systeem kan haast niet combineren met verplichtende maatregelen. Vanuit onze missie willen we juist dat boeren, die hun boterham willen verdienen met natuurinclusieve landbouw, volop kansen krijgen, ook in de gebieden waar de opgaves het grootst zijn. Het wordt een balanceeract om in deze gebieden te komen tot een situatie waar agrarisch natuur- en landschapsbeheer in haar kracht wordt gezet.

In 2025 hebben we hard gewerkt, samen met het rijk en provincies, om als vereniging klaar te zijn voor de uitbreiding in 2026. Zo is de bouwsteen agrarisch natuurbeheer opgezet, in samenwerking met waterschappen, provincies en gemeenten, en omarmd door de nieuwe minister. Want een zinnetje in een regeerakkoord is mooi, maar daarna moet dan nog door allerlei hoepeltjes worden gesprongen voordat het geld op het boeren erf kan landen. In 2026 is met dit minderheidskabinet een brede gedragenheid en coalitievorming met andere partijen heel belangrijk.

Komend jaar willen we dan ook met het nieuwe kabinet komen tot meer duidelijkheid over het hoe en wat rond de verdere uitbreiding, ook na 2026, een haalbaar tijdspad en vooral tot meer perspectief voor de boer die een boterham wil verdienen met natuurinclusieve landbouw. Dat is goed voor de natuur én voor de boer. ■

Marije Klever
Voorzitter BoerenNatuur

Ecologische evaluatie: het ANLb werkt, maar vereist meer schaal, intensiteit en samenhang

In 2025 publiceerden Wageningen Environmental Research en Sovon de ecologische evaluatie van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). BoerenNatuur herkent de conclusies en aanbevelingen uit de evaluatie. Deze bevestigt dat het ANLb een positieve impact kan hebben op boerenlandvogels, mits het op voldoende schaal, intensiteit én in de juiste samenhang

wordt toegepast. In gebieden met veel zwaar beheer stabiliseren of groeien populaties, maar op landelijk niveau blijven de negatieve trends doorgaan. Dat betekent dat uitbreiding en versterking noodzakelijk zijn. Zoals de evaluatie constateert: de overheid is nu aan zet om het opschalen van zwaar beheer tot een haalbare en aantrekkelijke opgave te maken voor boeren en collectieven. ■

Voor meer informatie, scan de QR-code

ANLb in beeld

Jaarcijfers 2025

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

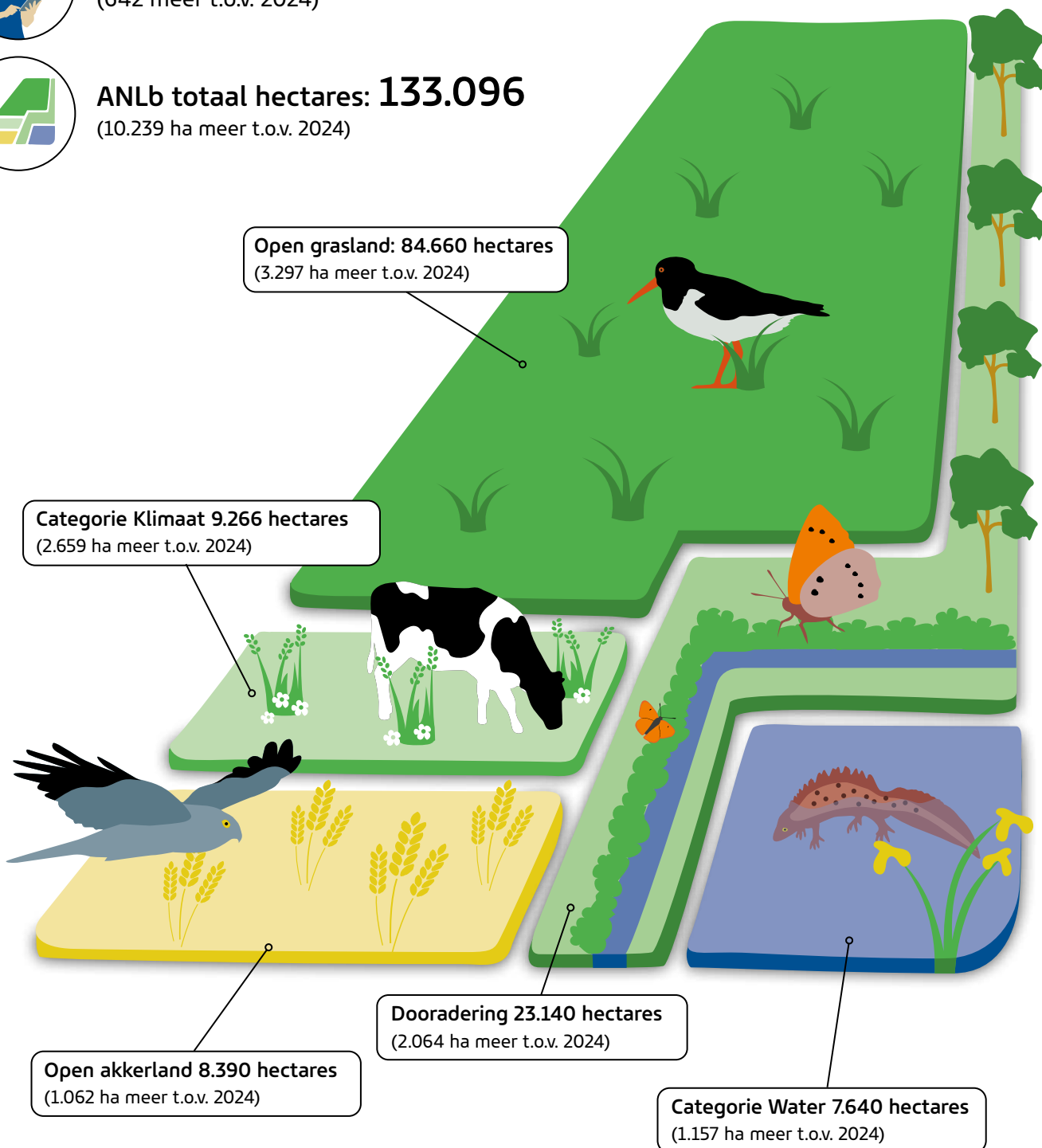
ANLb actieve deelnemers: 12.762

(642 meer t.o.v. 2024)

ANLb totaal hectares: 133.096

(10.239 ha meer t.o.v. 2024)

Gegevens: SCAN-GIS 2025 (december 2025)

Ontwerp: Ocelot Ontwerp

Instrumenten voor meer natuurinclusieve landbouw

Extra ANLb-middelen voor 2026 beschikbaar gekomen en ingevuld

Het ANLb groeit al jaren, maar kreeg een boost toen de regering Schoof I aantrad. Begin 2025 werd dan ook duidelijk dat voor Beheerjaar 2026 een eerste stap in de groei van het ANLb van 83 miljoen mogelijk was. Vanaf het moment dat dit duidelijk werd tot de daadwerkelijke gebiedsaanvraag door collectieven eind 2025 hebben de collectieven en BoerenNatuur veel werk verzet. Om dit mogelijk te maken moesten ze met (nieuwe) deelnemers, en in afstemming met de overheden, veel hobbels overwinnen. Dat het alle collectieven is gelukt om de uitbreidingsaanvraag in te vullen én in te dienen, laat de veerkracht van de vereniging en het stelsel maar weer eens duidelijk zien.

Provinciale doelsturingprojecten

Van Drenthe tot Limburg. In vrijwel alle provincies zijn het afgelopen jaar doelsturingprojecten voortgezet en opgestart om de landbouw te verduurzamen. In deze projecten kiezen boeren zelf met welke maatregelen ze naar de bepaalde doelen toewerken. Zo wordt onder andere stap voor stap toegewerkt naar het landelijke doel van 10 procent groenblauwe dooradering in 2050.

BoerenNatuur omarmt de doelsturingaanpak, omdat deze aanpak vrijheid en eigenaarschap bij de boer legt. De collectieven spelen daarin vaak een sleutelrol om boeren te helpen op het gebied van natuur- en landschapsbeheer en voor dataverzameling.

Groene KPI's

Binnen doelsturingprojecten worden Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) gebruikt om streefwaarden te bepalen en resultaten zichtbaar te maken. Collectieven zijn in provinciale en lokale projecten vaak uitvoerend en soms adviserend betrokken, met name waar het gaat om de zogeheten groene KPI's. De groene KPI's worden berekend op basis van beheerpakketten – zowel ANLb als BBM – die op het boerenbedrijf worden uitgevoerd.

Door verschil in ontwikkeltempo wordt nog niet overal gewerkt met dezelfde groene KPI's. Het landelijke kennisconsortium KPI-K heeft daarom de afgelopen 3 jaar gewerkt aan een landelijke, integrale KPI-set voor de landbouw. Vanaf 2026 betreffen de groene KPI's in die set de KPI Kruidenrijk grasland, KPI Agrarisch natuurbeheer (volvelds) en KPI Groenblauwe dooradering (voorheen vormden de twee laatstgenoemde KPI's de KPI Natuur & Landschap).

BoerenNatuur bouwt voort op deze KPI's, en veel collectieven inmiddels ook. Meer informatie over de groene KPI's? Kijk op <https://boeren Natuur.nl/onze-werkwijze/groene-kpis/>

INSTRUMENTEN IN 2025

Van uitbreiding van ANLb-middelen tot groene KPI's. BoerenNatuur en de collectieven werken aan meer dan alleen het ANLb om natuurinclusieve landbouw voor álle boeren in Nederland mogelijk te maken.

Een taal die laat zien wat we doen

Of het nu gaat om KPI's of om beheerpakketten: we werken toe naar een heldere en gemeenschappelijke taal, die zichtbaar maakt wat boeren doen voor natuur en landschap. Een taal die andere partijen in staat stelt om die inzet te erkennen en te waarderen. Zichtbaarheid is de eerste stap. Daarom berekent BoerenNatuur vanaf 2026 voor alle deelnemers met beheer in SCAN-ICT de groene KPI's. De scores zijn inzichtelijk voor zowel deelnemer als collectief en worden bijvoorbeeld gebruikt in doelsturingsprojecten en bij het verwaarden, het belonen van prestaties bij inzet op natuur- en landschapsbeheer via duurzaamheidsprogramma's. Deze KPI-taal is nog in ontwikkeling en – zoals dat werkt met taal – vraagt het om uitwisseling om deze te verbeteren. Dat staat in 2026 en 2027 centraal in het programma Meer BoerenNatuur.

BBM-beheerpakketten

Collectieven maken voor lokale en landelijke projecten ook afspraken met boeren. In veel van die gevallen, worden de afspraken vastgelegd via BBM-beheer in plaats van het ANLb-beheerpakket. Dit is een vorm van beheerpakketten (met voorschriften en adviezen) die niet gebonden is aan de kaders van het ANLb-stelsel. Zodoende is het mogelijk om BBM-beheer af te spreken in gebieden waar het ANLb niet mag of kan. Voorbeelden van projecten waarin beheer in de vorm van BBM wordt afgesproken zijn: Agrarisch Natuurlijk, Brabantse Biodiversiteitsmonitor, Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw (UMDL) en Duurzame Melkveehouderij Gelderland (DMG). Diverse projecten door het hele land hebben in 2025 geresulteerd in ruim 15.000 hectare BBM-beheer. Deze hectares komen bovenop de 133.096 ha ANLb.

Resultaten 2025

We werken ernaartoe dat ook voor dit beheer altijd een overeenkomst wordt afgesloten tussen de boer en het collectief. Dit is ook het geval in het project Agrarisch Natuurlijk (in samenwerking met ZuivelNl). In dit project is in 2025 voor ruim 5.600 ha aan beheerafspraken gemaakt door ruim 500 deelnemende melkveehouders. Zij zitten verspreid door heel Nederland. In het project wordt met name graslandbeheer (2.300 ha) en ecologisch bodem- en waterbeheer (2.800 ha) uitgevoerd. Zie ook www.agrarischnatuurlijk.nl. ■

Europees bezoek voor BoerenNatuur

In 2025 hebben twee verschillende EU-commissarissen, samen met Nederlandse bewindslieden, een werkbezoek gebracht aan boerderijen in ons land. Ze wilden met eigen ogen zien hoe voedselproductie en natuurbeheer samen kunnen gaan.

In maart bezochten Eurocommissaris Christophe Hansen (Landbouw en Voedsel) en minister Femke Marije Wiersma (LNVN) de melkveehouderij van Lars van Loenhout in Prinsenbeek. Van Loenhout extensiveerde zijn bedrijf, werkt samen met Staatsbosbeheer en maakt gebruik van verschillende ANLb-pakketten, zoals kruidenrijk grasland, vogelakkers en waterberging. Dit levert hem, samen met duurzaamheidsinitiatieven en melkafzet via On the Way to PlanetProof, een duurzaam verdienmodel op.

In Prinsenbeek toonde Hansen interesse in de Nederlandse collectieve aanpak van agrarisch natuurbeheer, waarbij boeren vrijwillig en tegen vergoeding werken aan doelen voor klimaat, water, natuur en biodiversiteit. Minister Wiersma benadrukte haar steun voor deze aanpak en kondigde aan dat het kabinet vanaf 2026 jaarlijks €500 miljoen extra investeert in het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), om zo een groen verdienmodel voor boeren verder te versterken.

ANLb in de praktijk

Een maand later was de minister er ook weer bij, toen een andere Eurocommissaris een bezoek bracht aan melkveehouderij Het Beloken Land in de Lopikerwaard. Eurocommissaris Jessika Roswall (Milieu, Waterweerbaarheid en Circulaire Economie) wilde met eigen ogen zien hoe het Agrarisch Natuur- en

Landschapsbeheer (ANLb) in de praktijk wordt toegepast: wat levert het op voor natuur en landschap en wat kost het de boer? Naast de minister waren daarbij ook staatssecretaris Jean Rummenie van het ministerie van LNVN, en gedeputeerde Mirjam Sterk (Provincie Utrecht). En zo zaten voor het eerst alle partijen aan tafel, die betrokken zijn bij het ANLb: de Europese Commissie, het ministerie, de provincie, de collectieven en de boeren.

Randvoorwaarden

Het gesprek ging vooral over de randvoorwaarden waaraan moet worden voldaan om groen boeren lonend te maken voor boer én natuur. Via het ANLb werken boeren aan het realiseren en versterken van leefgebieden voor soorten die afhankelijk zijn van het agrarisch gebied, aan verbetering van de waterkwaliteit en klimaatadaptatie en -mitigatie. Zij ontvangen daarvoor een vergoeding. Tijdens het bezoek werd uitgebreid stilgestaan bij de impact van het ANLb op het vlak van biodiversiteit, waterkwaliteit en klimaat. De aanwezige bestuurders kregen een toelichting over de praktijk van het beheer, de resultaten én de knelpunten waar boeren tegenaan lopen. Minister Wiersma benadrukte richting de Eurocommissaris dat er vanaf 2026 jaarlijks €500 miljoen extra beschikbaar komt voor agrarisch natuurbeheer. Provincies, waterschappen, collectieven en boeren spelen een belangrijke rol bij de uitwerking hiervan.

De kracht van het samen doen

Evelien Verbij, directeur van BoerenNatuur, gaf uitleg over de werkwijze van het ANLb en de rolverdeling tussen BoerenNatuur als koepelorganisatie en de veertig collectieven die de uitvoering van het beheer coördineren. Met ruim 13.000 deelnemers beheren de collectieven ruim 116.000 hectare, zo'n 6,5% van het totale Nederlandse landbouwareaal, met 68 doelsoorten als focus. "Een deel van onze collectieven heeft wachtlijsten met boeren die mee willen doen. Ons doel is dat iedere boer die dat wil zijn boterham kan verdienen met natuurinclusieve landbouw," aldus Verbij.

Ook Marije Klever, voorzitter van BoerenNatuur, benadrukte het belang van samenwerking: "Je hebt boeren nodig om agrarisch natuur- en landschapsbeheer te kunnen realiseren. Onze collectieven zijn bij uitstek in staat om ecologische doelen te vertalen naar de praktische bedrijfsvoering van boeren." Zelf zag zij dit jaar op haar eigen land voor het eerst kemphanen terugkeren – een teken dat de aanpak werkt.

Groen boeren moet gaan lonen

Toch is het huidige ANLb-stelsel nog verre van perfect. Minister Wiersma benadrukte dat boeren niet zonder een eerlijke vergoeding kunnen. Melkveehouder Arjan van Diemen, voorzitter van Collectief Lopikerwaard, illustreerde dit en stelde zichzelf voor als een 'crazy far-

Linksboven: Eurocommissaris Roswall in gesprek met minister Wiersma en Marije Klever.

Rechtsboven: Fien Oost en Maarten van Beek vertellen de eurocommissaris meer over de weidevogels in de Lopikerwaard.

Linksonder: Evelien Verbij, Maarten van Beek, Marije Klever, minister Wiersma, eurocommissaris Roswall, Arjan van Diemen, staatssecretaris Rummenie en gedeputeerde Sterk.

Rechtsonder: Lars van Loenhout in gesprek met Eurocommissaris Hansen en minister Wiersma.

mer'. "We hebben meer weidevogels dan koeien per hectare, maar het loont nog altijd meer om koeien te melken dan om grutto's te beschermen." Hij pleit dan ook voor hogere vergoedingen voor boeren die zwaar inzetten op natuurbeheer. "Dan kun je wél een verdienmodel maken van je agrarische natuurbeheer."

De ecologische evaluatie van eind maart bevestigt dat er meer en intensiever beheer nodig is om de doelen te kunnen halen. Volgens Klever zijn er aanpassingen nodig. Ze gaf een aantal randvoorwaarden mee: vergoedingen die kunnen concurreren met de inkomsten uit reguliere productie, een extra bedrijfstoelage voor deelnemers met een groot aandeel beheer op bedrijfsniveau, en versterking van de monitoring. Klever: "De monitoring moet zich niet alleen richten op doelsoorten, maar ook op de kwaliteit van de leefgebieden, want dáár hebben boeren direct invloed op."

Grutto's en nestelende Kieviten

Maarten van Beek, directeur van het Collectief Lopikerwaard, vertelde over hun werkgebied waar het Beloken Land in ligt. Maar liefst 80 procent van de boeren in hun gebied doet mee aan het ANLb. Ook zij hebben een wachtlijst. In totaal is er €2,6 miljoen per jaar voor de 219 deelnemers, die in totaal 2814 hectare ANLb uitvoeren. Wat dat oplevert, kon weidevogelspecialist Fien Oost van het Brabants Landschap de bewindslieden in het veld laten zien: grutto's bij de plasdrassen en nestelende kieviten.

Volgens staatssecretaris Rummenie is het ANLb een krachtig voorbeeld van multifunctioneel landgebruik: "We willen met dit systeem de grutto weer terugbrengen naar een gezond niveau in Nederland. Boeren laten hier zien dat landbouw en natuurbeheer hand in hand kunnen gaan." Minister Wiersma voegde

daaraan toe: "Boeren zijn deel van de oplossing, niet van het probleem."

Aan het eind van het bezoek sprak Eurocommissaris Jessika Roswall haar waardering uit voor de Nederlandse aanpak, waarbij landbouw en natuur samen optrekken: "Wat ik mee wil nemen, is het optimisme en de samenwerking. Hier gaan natuur en landbouw hand in hand. Dat is inspirerend."

Het bezoek aan Het Beloken Land heeft duidelijk gemaakt wat een krachtig instrument agrarisch natuur- en landschapsbeheer is. De wil is er, en op regionaal en lokaal niveau zijn er successen geboekt. Maar zoals de ecologische evaluatie laat zien, is er méér nodig om voldoende omvang, intensiteit en ruimtelijke clustering te realiseren. En dat vereist dat groen boeren gaat lonen. ■

SCAN-ICT overzicht

In 2025 heeft BoerenNatuur weer volop doorontwikkeld in SCAN-ICT, het ICT-systeem waarmee de agrarische collectieven kunnen registreren welke beheermaatregelen de agrariër of andere deelnemer op een perceel (beheereenheid) uitvoert. In 2025 zijn de eerste stappen gezet op weg naar een nieuw SCAN-ICT.

SCAN-ICT is gekoppeld met de ICT-systemen van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), waardoor er dagelijks gegevens uitgewisseld kunnen worden. SCAN-ICT bestaat uit verschillende modules: SCAN-GIS, SCAN-Office, SCAN-Financieel, www.mijnboerennatuur.nl en de schouwtool en app.

Wat is er veranderd in 2025? Het afgelopen jaar hebben we de eerste stappen gezet op weg naar een nieuw SCAN-ICT systeem. Hierbij zijn onder meer alle deelnemersaccounts verplaatst naar SCAN-GIS, zodat de weg vrij ligt voor de migratie van het CRM-systeem naar online.

Veiligheid

Daarnaast hebben we veel aandacht besteed aan het verbeteren van de veiligheid van het SCAN-ICT platform. Zo hebben we een algemene PEN-test uitgevoerd, een test op kwetsbaarheden, op de belangrijkste onderdelen van SCAN-ICT en later op de specifieke aanpassingen die nodig waren voor de accountmigratie. De kwetsbaarheden, die we tegenkwamen, waren beperkt in aantal en impact en hebben we aangepakt en opnieuw getest.

Ook hebben we in 2025 de zichtbaarheid van de gegevens uit de Boerenlandvogelmonitor verbeterd. Het is nu mogelijk om meer gedetailleerde gegevens in te zien van een groter aantal soorten. Daarnaast kan je meerdere jaren terugkijken.

Nieuwe KPI-systematiek

Verder zijn we overgegaan naar een nieuwe KPI-systematiek, waarin we 3 KPI's (Key Performance Indicator) berekenen op basis van het beheer van een deelnemer. In de communicatie tussen RVO en BoerenNatuur zijn we overgegaan op een PKIO-certificaat, wat ervoor zorgt dat alleen bevoegde partijen toegang hebben tot waardevolle gegevens. Hiermee konden we de TAN (Transaction Authentication Numbers)-codes, die collectieven gebruikten om in te dienen bij RVO, uitfaseren.

Daarnaast hebben we een extra e-mailverificatie gebouwd om te verifiëren dat de juiste gebruiker aan het indienen is.

VeldApp

In 2025 hebben we ook hard gewerkt aan gebruiksvriendelijke ontwerpen voor onder andere het nieuwe systeem en het onderbrengen van monitoring in de VeldApp, in samenwerking met een ontwerp bureau.

Tegen het einde van het jaar was de performance van SCAN-ICT problematisch. Om dit op te lossen hebben we onderzoek laten doen naar performance bottlenecks, een aantal hardware upgrades gedaan en een aantal quick wins doorgevoerd.

In 2026 pakken we dit verder op. Doel van dit jaar is om de migratie van het CRM naar online te voltooien en een deel van het nieuwe systeem te hebben gebouwd. Daarnaast starten we met herbouwen van de SchouwApp en met deze ombouwen tot VeldApp (inclusief monitoring). ■

Programma's voor verandering en de toekomst

Natuur, landschap en biodiversiteit én collectieven komen steeds meer op de radar. Vanuit beleidsprogramma's komt er meer geld voor de uitbreiding van het ANB en ANLb. Ook vanuit het bedrijfsleven en de keten is er groeiende aandacht voor impact op natuur en biodiversiteit.

De vragen aan BoerenNatuur en collectieven nemen toe. Er komt meer ANLb, er komen nieuwe instrumenten en we gaan meer data delen en deelnemen aan trajecten. Denk bijvoorbeeld aan biodiversiteitsmonitoring of publiek-private samenwerkingen die werken aan impact op bedrijfsniveau (economie) en aan impact op natuur en landschap op gebiedsniveau (ecologie). Via drie verenigingsprogramma's maakt BoerenNatuur zich klaar voor de toekomst.

Programma Monitoring

In 2025 is het verenigingsprogramma Monitoring gestart. Dit programma geeft uitvoering aan de visie en ambitie die we als vereniging in 2024 hebben gesteld. Het doel van het Verenigingsprogramma Monitoring is om de juiste kennis en informatie te ontwikkelen die nodig is om alle collectieven de juiste handvatten mee te geven om beheermonitoring uit te voeren. Op basis van een inventarisatie van de huidige monitoring bij de collectieven hebben we een goed beeld gekregen van waar elk collectief staat, en wat nodig is voor een verdere uitwerking van de beheermonitoring.

Voor 2026 richt het verenigingsprogramma zich op het 'Ontwikkelen en testen'. De focus in deze fase ligt op het ontwikkelen van één standaard voor de (basis)monitoring van agrarisch natuur- en landschapsbeheer, opgenomen in een handreiking per leefgebied. Deze handreikingen zijn een bundeling van werkinstructies en (concept-) protocollen, die de basis vormen voor de beheermonitoring van het betreffende leefgebied.

Lees een voorbeeld van beheermonitoring

Programma Meer BoerenNatuur

BoerenNatuur en de collectieven werken aan meer dan alleen het ANLb om natuurinclusieve landbouw voor alle boeren in Nederland mogelijk te maken. In 2025 hebben we een verkenning laten uitvoeren om in kaart te brengen hoe we de krachten en diensten op dit front nog beter kunnen bundelen tot een landelijk aanbod door collectieven en beschikbare instrumenten en financiering voor deelnemende boeren. Daarom gaan we in 2026 van start met het verenigingsprogramma Meer boeren natuur.

Als uitgangspunten voor het programma streven we naar een gezonde balans tussen ecologie en economie op bedrijfsniveau, waarbij we de regie nemen over kwaliteit en impact op gebiedsniveau. Tegelijkertijd zoeken we proactief onze positie op het gebied van data-deling, KPI's en nieuwe ontwikkelingen, zoals biodiversiteitseenheden en credits om meer langjarig beheer te kunnen financieren.

Programma Doorontwikkeling

Onder het motto 'Eén stem, één belofte, één kwaliteitsniveau' bouwen de agrarische collectieven en BoerenNatuur verder aan een sterke en toekomstbestendige organisatie in het verenigingsprogramma Doorontwikkeling.

Daarbij staan 3 ambities centraal:

- Verder bouwen aan professioneel werkende agrarische collectieven
- Versterken van de samenwerking op provinciaal niveau
- Versterken van de samenwerking binnen de vereniging BoerenNatuur

Na de goedkeuring van het plan van aanpak door de ALV in april is de projectgroep voortvarend aan de slag gegaan. In korte tijd hebben we dan ook belangrijke stappen gezet: van het aanvragen van subsidie tot het uitwerken van criteria en formats, het werven van elf procesbegeleiders en het opstellen van een programmaplan.

Met de subsidiebeschikking van het ministerie van LNV en het groene licht van de ALV voor fase 2 zijn de collectieven inmiddels gestart met hun individuele en provinciale maatwerkplannen.

Ook BoerenNatuur zelf werkt aan haar maatwerkplan. Deze plannen brengen helder in beeld welke ontwikkelopgaven er liggen en welke stappen nodig zijn om gezamenlijk te groeien naar één stevig kwaliteitsniveau. ■

Meer biodiversiteit dankzij de patrijzen in het Land van Altena

De Ecologische Evaluatie benadrukte nog maar eens hoe belangrijk een integrale en gebiedsgerichte aanpak is voor het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). In het Noord-Brabantse Land van Altena heeft zo'n aanpak niet alleen gezorgd voor een beter leefgebied voor de kwetsbare patrijs, maar ook voor veel meer biodiversiteit. Dat wordt wel duidelijk na een ochtend patrijzen tellen met lokale vrijwilligers.

De zon is nog lang niet op als een groep vrijwilligers zich verzamelt op de parkeerplaats bij de plas De Omloop, net buiten het dorp Sleeuwijk. Gebiedscoördinator Meeuwis Millenaar van BoerenNatuur Brabant West deelt fluorescerende hesjes uit aan de vrijwilligers en geeft hen instructies.

Ze splitsen zich op in 5 groepjes, die allemaal een eigen route lopen door de donkere polders van het gebied Oude Doorn. Het is de laatste keer van de telperiode om hier patrijzenhaantjes te tellen, die hun territorium bewaken tegen andere mannetjes. Na deze periode begint het broedseizoen.

Henk van Diest is als fervent vogelaar namens de vogelwerkgroep van Altena een vaste teller hier in het gebied. Zijn route voert richting de Zandwijkse molen. Hij steekt een kleine geluidsbox de lucht in, drukt op een knop en een schel geluid schalt over de velden. Het duurt niet lang voordat we uit het schemerduister een antwoord horen. Het is meteen raak. Een patrijshaantje laat zich horen om zijn territorium te verdedigen. Op een kaart zet hij een kruisje. "We gaan snel verder en laten hem met rust", zegt Van Diest. "Anders heb je het gevaar dat hij met ons meeloopt."

PARTRIDGE project

Terwijl het langzaam lichter wordt, wordt het agrarische natuurgebied beter zichtbaar. Tussen de akkers hebben de boeren hier overal insectenrijk grasland, keverbanken en bloemblokken aangelegd. Borden laten zien dat dit maatregelen waren van het Europese project PARTRIDGE, dat van 2017 tot en met 2023 heeft gelopen. Hier in de ruige stroken natuur laten fazanten en hazen zich zien in het eerste licht. Op de route die we lopen richting de molen laten nog

De vrijwilligers evalueren met een koffie de telling van de ochtend. In het midden Meeuwis Millenaar.

2 patrijshaantjes zich horen, als reactie op de geluidsbox van Van Diest. Blauwe reigers en Grote zilverreigers vliegen voorbij en Van Diest herkent Cetti's Zangers in het riet.

Oude Doorn is het zogeheten demonstratiegebied van het PARTRIDGE project hier in de streek. Samen met Schouwen-Duiveland was het Land van Altena in ons land een voorbeeldgebied in het project, dat ook plaatsvond in België, Duitsland, Schotland, Engeland en Denemarken. Een stukje verder richting het dorp Genderen ligt het referentiegebied, waar in tegenstelling tot de Oude Doorn geen beheermaatregelen zijn genomen om het leefgebied van de patrijs te verbeteren. Zo kun je vergelijken of de maatregelen effect hebben. En die hebben ze, legt Van Diest uit. "We hebben hier vorig jaar 13 paartjes geteld, en in het referentiegebied maar 7."

Het idee achter het project is om betere leefomstandigheden te creëren voor de patrijs, en de achteruitgang van deze vogelsoort in Europa te stoppen en 30 procent meer biodiversiteit te realiseren

in de voorbeeldgebieden. Was de patrijs vijftig jaar geleden nog een regelmatige verschijning op de akkers en graslanden in ons land, sindsdien is het aantal afgenomen met maar liefst 95 procent. Als we zo doorgaan vrezende experts dat de vogel binnen tien tot twintig jaar helemaal verdwenen is uit ons land. Door gebruik van pesticiden en steeds intensiever gebruik van boerenland raakt de patrijs namelijk zijn ruig begroeide plekken kwijt, waar de vogel graag zijn nesten bouwt. Ook de insecten die noodzakelijk zijn voor de voeding van de kuikens namemen af, en voor volwassen patrijzen neemt het voedsel in de winter af.

Akkerbouw met ruimte voor natuur

In Oude Doorn hebben de boeren in samenwerking met natuurbeschermers, beleidsmakers en jagers het landschap weer zo ingericht dat de patrijs het goed heeft en dat akkerbouw goed samengaat met natuur, legt Millenaar uit, zelf ook agrariër in de buurt. Het 500 hectare grote gebied tussen Sleeuwijk en Uppel bestaat voor 65 procent akkerbouw, 25 procent grasland, 10 procent tuinbouw. Er werken in het gebied 38 agrariërs.

"Het meest trots ben ik op de verbinding die we met de samenleving hebben gemaakt. We werken samen met boeren, vrijwilligers, natuurbeschermers én jagers in dit project. Zo vorm je een mooie samenleving met elkaar. Dit project laat zien dat je met relatief kleine maatregelen veel kunt bereiken."

Die samenwerking is cruciaal gebleken om keverbanken, bloemenblokken, hagen en insectenrijk grasland aan te leggen op de percelen, stelt Millenaar. De partners hebben gezamenlijk intensief gemonitord wat de effecten zijn van al deze maatregelen. Van onderzoek naar regenwormen, insecten tot broedvogelkartering en zoogdierentellingen. Een van de conclusies uit het PARTRIDGE project is dan ook dat een gebiedsgerichte aanpak nodig is om biodiversiteitsherstel te realiseren. "En dat lukt alleen als je bottom-up met alle gebiedspartijen samenwerkt", legt Millenaar uit. "Toen we 9 jaar geleden begonnen zijn de boeren en agrarische natuurverenigingen meteen vanaf het begin betrokken geweest. Voor het beheer hebben we contracten afgesloten met boeren, die tegen vergoedingen

bloemenblokken, hagen en keverbanken hebben aangelegd. Ik durf wel te zeggen dat wij het gebied met de meeste keverbanken van heel Nederland zijn.”

Toen het PARTRIDGE project in 2023 ten einde kwam is Millenaar verdergegaan met de patrijzertellingen. “Alle eerder genomen maatregelen zijn toen ondergebracht in het agrarisch natuurbeheer. Als Collectief West-Brabant zijn we sindsdien met verschillende vormen van monitoring verder gegaan. Zo blijft het kerngebied bestaan en blijven de

betrokken gemeenten en organisaties ook de komende jaren meer leren over akkernatuur en over de patrijs in het bijzonder.”

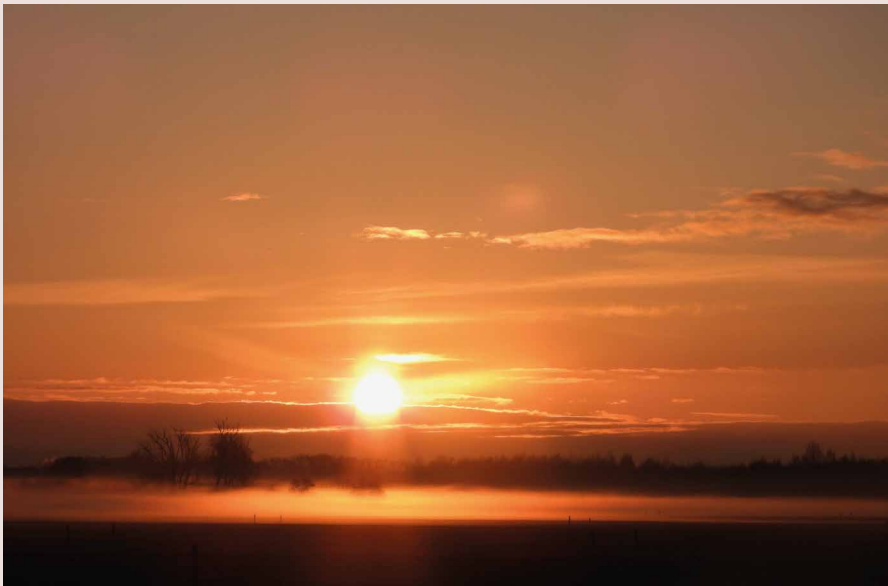
Of het aantal patrijzen nu echt nog toeneemt, durft Millenaar niet te zeggen. “Op een gegeven moment is het gebied vol met het aantal dat we hebben, dan kan er niet veel meer bij. Maar de winst zit hem vooral in de groei van de totale biodiversiteit in het gebied. We hebben allerlei dieren zien toenemen, van fazanten, hazen tot zang- en boerenlandvogels.”

Samenspel tussen landbouw en natuur

Dat beaamt Josien Boll, agrariër uit Wijk en Aalburg, en aangesloten bij Boeren-Natuur Brabant West. Ze is vandaag voor het eerst mee om patrijzen te tellen. “Vanmorgen heb ik helaas geen patrijzenhaantje gehoord. Wel hebben we een opvliegend paartje gezien, wat een mooi teken is en wellicht ook de reden is dat we er weinig hoorden. Ik heb zeker ook genoten van veel andere mooie boeren natuur; veel hazen, weidevogels die er alweer zijn gehoord en een groep van 6 reeën die voorbij kwam rennen, en natuurlijk de prachtige omgeving. Dat alles is toch het mooist om te zien op dit vroege tijdstip van de dag. Het is nóg een reden om met deze telling mee te gaan.”

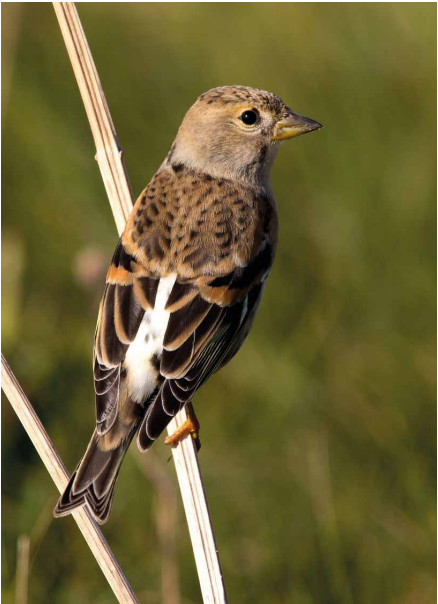
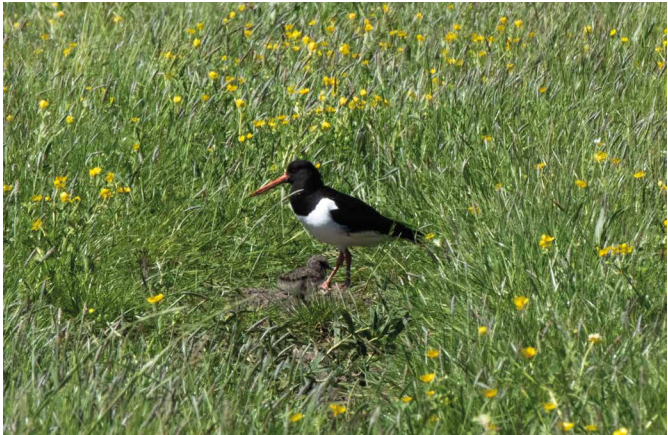
Zelf ziet ze regelmatig patrijzen op haar eigen land en erf, ook al ligt haar bedrijf net buiten het projectgebied “Dat vinden we prachtig. Voor ons als landbouwers is het samenspel tussen landbouw en natuur een vanzelfsprekendheid. Het is onze werkomgeving waar we van afhankelijk zijn en zorgvuldig mee om moeten gaan, en waar we zelf ook gewoon heel erg van genieten en ons graag voor inzetten. De vanzelfsprekendheid maakt wel dat wij iets heel gewoon vinden wat voor een ander veel onbekender terrein kan zijn. Daarom is samen optrekken en samenwerken zo belangrijk om kennis te delen en behouden.”

Terug op de parkeerplaats is het tijd voor koffie. Boven flarden mist komt de zon op over het Land van Altena. De verschillende groepjes delen hun bevindingen. Naast de 3 haantjes, die Van Diest heeft geteld, heeft slechts één groepje nog een haantje geteld. “Dat kan een goed teken zijn”, concludeert Millenaar. “Dat betekent dat ze al aan het paren zijn.” ■

Boven: De zon komt op boven het Land van Altena.
Onder: Henk van Diest laat de roep van een patrijshaantje horen uit de geluidsbox.

ANLb in beeld

Communicatie: terugblik

2025 was het jaar dat Nederland vijftig jaar agrarisch natuurbeheer vierde. Wat er allemaal in vijftig jaar is gebeurd, is terug te lezen in de special van het Vakblad Natuur Bos Landschap. Zie QR-code.

Lees meer over 50 jaar agrarisch natuurbeheer

Een dikke mijlpaal voor de communicatie van BoerenNatuur in 2025 was de lancering van de nieuwe website. Nadat we eerder in 2024 een nieuwe huisstijl kregen, hoort daar natuurlijk een nieuwe website bij. Het werk van BoerenNatuur en de collectieven verbreedt en verandert. De focus is verschoven en doelen zijn aangescherpt. Dat is nu goed terug te zien op de nieuwe website.

De collectieven konden meeliften met de ontwikkeling van een nieuwe website. Het ontwerp is ook gebruikt voor een aantal collectieven-websites, die per collectief konden worden aangepast qua functionaliteiten en uitingen. 4 collectieven-websites zijn nu klaar en er komen er nog meer aan. Zo kunnen we als vereniging producten ontwikkelen en daar gezamenlijk profijt van hebben.

Communicatie heeft het hele jaar de andere teams ondersteund met verschillende communicatiemiddelen. Zo hebben we 17 artikelen gepubliceerd op Nature Today en 10 in Onze Weidevogels.

Voor team Lerend Beheren filmde en monteerden we zeven BoerenNatuur Kennisuren in de studio, met uiteenlopende verdiepende ecologische onderwerpen voor de collectieven en hun werk. In de pop-up studio kwamen steeds één of twee gasten hun verhaal vertellen, waarbij luisteraars live konden meekijken, luisteren en via de chat vragen stellen. ■

Lerend Beheren

Praktijk en theorie komen samen

Studiegroep bij Collectief Rivierenland bij een BAM akker.

Lerend beheren is noodzakelijk om het agrarisch natuurbeheer continu te verbeteren. Daarom is het investeren in dit lerend beheren met kennis en informatie een belangrijk thema bij BoerenNatuur. Zo kunnen we verschillende ontwikkelingen beter signaleren en het beheer daadwerkelijk verbeteren.

Bij de medewerkers van collectieven is al veel kennis aanwezig, maar ook zij hebben behoefte aan een gezamenlijke basis en leren op maat. Vanuit deze basis heeft BoerenNatuur in 2025 meerdere kennisproducten ontwikkeld om collectieven te faciliteren in deze gezamenlijke kennisbasis.

Kennisproducten

Zo hebben we de BoerenNatuurWijzer opgeleverd: dé plek waar het wat en hoe samenkomt als het gaat om het ANLb. Hier vind je informatie, zoals wat doelsoorten wanneer nodig hebben en hoe je met het ANLb hier iets aan kunt doen. Ook hebben we gewerkt aan een e-learning BTS-tellingen om de kennisbasis rondom de beheermonitoring van weidevogels te stroomlijnen. Verder hebben we meegewerkt, met VALA en het Zone.college, aan de cursus 'Inzicht in de veehouderij', waarin de adviseur, beleidsmaker en iedere niet-boer beter de wereld van de boeren leert begrijpen.

Studiegroepen

Om collectieven te ondersteunen in de overdracht van kennis naar hun deelnemers bieden we vanuit LIFE-IP (financiële) ondersteuning aan om studiegroepen met deelnemers op te zetten. In 2025 zijn uiteindelijk 7 collectieven met 16 studiegroepen aan de slag gegaan. In totaal zijn er in 2025 51 bijeenkomsten georganiseerd met een studiegroep over verschillende onderwerpen die het agrarisch natuurbeheer raken.

Natuurinclusieve Akkerbouw

Hoe kunnen we akkerbouw natuurinclusiever maken? Vanuit deze vraag is de Kansentabel Natuurinclusieve Akkerbouw ontwikkeld: een praktische en interactieve tool die akkerbouwers en gebiedsorganisaties inzicht geeft in de landbouwmaatregelen op 15 soortgroepen die op de akkers voorkomen. De tool is ontwikkeld in het kader van een project voor OBN Natuurkennis.

DT Cultuurlandschap

Met een brede vertegenwoordiging vanuit de vereniging BoerenNatuur levert het Deskundigenteam (DT) Cultuurlandschap een belangrijke bijdrage aan toegepast onderzoek en kennisontwikkeling. Onze collega's Merlijn van den Berg (lid) en David Kingma (secretaris) zijn beide lid van het Deskundigenteam Cultuurlandschap. In 2025 zijn twee ingediende onderzoeksvoorstellen geselecteerd om te worden aanbesteed:

- UPN 2025: Braakliggend bouwland als speerpunt voor natuurinclusieve akkerbouw in overgangsgebieden en
- OBN 2026: Voedselaanbod voor overwinterende akkervogels. In 2026 gaan beide onderzoeken van start. ■

Gezichten van de BoerenNatuur

Al meer dan twintig jaar zet Mellany Klompe zich in voor het versterken van biodiversiteit in de Hoeksche Waard. Wat begon als een pilotproject naar akkerranden, groeide uit tot een levensmissie: bijdragen aan een toekomstbestendig landbouwsysteem. Vandaag de dag is ze kwartiermaker van de fusie van twee agrarische collectieven én runt ze samen met haar man Jeroen een regeneratieve modelboerderij die jaarlijks honderden bezoekers trekt. “We willen niemand overtuigen, maar we laten graag zien dat het anders kán”.

“Boeren die vastlopen in het huidige systeem, moeten zelf de stap nemen om te veranderen”

De basis voor Mellany’s missie werd begin jaren 2000 gelegd, toen zij bij het waterschap werkte aan onderzoek naar de effecten van akkerranden op de waterkwaliteit. Daar ontstond haar fascinatie voor bodem, biodiversiteit en de invloed van landbouw daarop. In 2016 sloot ze zich aan bij het pas opgerichte Collectief Hoeksche Waard, waar ze als secretaris-penningmeester meewerkte aan de ontwikkeling van ANLb-pakketten. Dat hun eigen akkerbouwbedrijf deelnam aan het collectief, was voor haar vanzelfsprekend. Vanuit haar verschillende rollen – als boer, bestuurder en beleidsadviseur – kreeg ze scherp zicht op hoe de landbouwpraktijk, beleid en natuur elkaar beïnvloeden.

Toen Mellany en Jeroen diens ouderlijke boerderij overnamen, liepen de economische resultaten terug. “We merkten dat de bodem niet meer deed wat hij vroeger deed”. De zware zeelei was verdicht, in droge jaren was steeds meer beregening nodig en in natte jaren bleef

het water op het land staan. Ze besloten op zoek te gaan naar alternatieve vormen van landbouw en ontdekten dat boeren in ontwikkelingslanden noodgedwongen werken met de natuur. “Voor zware machines of chemische middelen hebben ze geen geld”.

Ze lieten het ploegen achterwege, hielden de bodem continu bedekt, zaaiden direct na de oogst groenbemesters en stimuleerden het bodemleven met diep wortelende en stikstofbindende gewassen. Ook begonnen ze hun eigen biostimulanten te maken. “Zo gaven we de bodem haar natuurlijke kracht terug”. Pas jaren later ontdekten ze dat deze werkwijze, regeneratieve landbouw heet. Om deze vorm van landbouw in Nederland bekender te maken, richtten ze de Soil Heroes Foundation op.

Jaarlijks ontvangt Mellany zo’n 500 boeren, beleidsmakers en adviseurs op de boerderij. “We delen onze ervaringen, maar proberen niemand te overtuigen”,

zegt ze. Volgens haar is kennisdeling essentieel, omdat veel boeren zich eenzaam voelen in de overgang naar een ander systeem. "Om uit het bestaande systeem te stappen heb je een netwerk nodig". Veel boeren willen wel veranderen, maar missen begeleiding. Bovendien zijn de meeste adviseurs opgeleid in het gangbare systeem. "Hun verdienmodel zit in kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen". Daarnaast vraagt regeneratieve landbouw om een mentale omslag. "Je moet intrinsiek gemotiveerd zijn, anders werkt het niet". Mellany ziet steeds duidelijker de voordelen, want in extreem droge of natte jaren blijft de bodem beter functioneren. En er is minder beregening nodig, minder hittestress en nauwelijks wateroverlast. "Aan al die factoren ziet ze dat het werkt".

Naast haar werk op de boerderij is Mellany actief als beleids- en bestuursadviseur. De afgelopen periode begeleidde ze de fusie van Collectief Hoeksche Waard en Collectief Zuid-Hollandse

Eilanden, die per 1 januari 2026 samen verder zijn gaan als BoerenNatuur Zuid-Hollandse Delta. Door de scheiding van bestuur en werkorganisatie neemt de professionaliteit toe en ontstaat er ruimte voor meer specialisatie. "Dat maakt ons sterker en toekomstbestendig".

De nieuwe organisatie richt zich op alle landschappen in de regio, van akkerbouw tot veenweide en veehouderij. Mellany wil een breed aanbod aan ANLb-pakketten ontwikkelen, zodat elke boer kan aansluiten op een manier die past bij zijn

bedrijf. "Van de 500 bedrijven doen er nu 140 mee. De rest willen we ook bereiken". Ondanks dat Mellany opgroeide op de Antillen, voelt ze zich diep verbonden met de Nederlandse natuur. "Als ik een fazantenhen met kuikens zie in de akkerland, of dat vaste koppeltje scholeksters op onze boerderij, dan voel ik me rijk. Dat is voor mij thuishkomen". Haar wens is dat regeneratieve landbouw volledig wordt opgenomen in het ANLb. "Als die twee werelden samenkomen, krijgt de landbouw pas echt de toekomst die zij verdient". ■

Wil je meer portretten lezen van Gezichten van de boerenatuur? Dat kan! Scan de QR code en dan vind je de hele reeks.

